

УДК 378.016:78.087.68 (043)

Т. В. Шелупахіна

**ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ
ПОЗАНАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ**

Естетичне виховання є одним з найбільш ефективних шляхів „олюднення” сучасної глобальної цивілізації на основі утвердження принципів справжньої гуманності у взаєминах між людьми, забезпечення розвитку індивідуальних здібностей і талантів молоді, створення умов для всебічного творчого розвитку та саморозвитку особистості. Нові підходи до організації естетичного виховання учнівської молоді визначені положеннями Національної доктрини розвитку освіти в Україні XXI століття, Національної комплексної програми естетичного виховання, Концепції та Комплексної програми художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, Державної програми "Вчитель", Концепції національного виховання, Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні.

Теоретичну та методологічну основу нашого дослідження становлять: філософська теорія естетичного (А. Баумгартен, Г. Гегель, І. Кант, К. Маркс); теорія естетичної сутності мистецтва (Ю. Борев, В. Бичков, В. Іванов, А. Канарський, Л. Левчук); педагогічна теорія естетичного виховання (П. Юркевич, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький); теорія інтеграції мистецтв у естетичному вихованні учнів (Л. Масол, Г. Падалка, Л. Предтеченская, О. Рудницька, Г. Шевченко); положення про роль естетичного виховання в духовно-моральному розвитку особистості (Т. Аболина, І. Бех, А. Буров, Ю. Ільєнко, Н. Миропільська, Ю. Фохт-Бабушкін).

Актуальність зазначеної проблематики в умовах глобальних змін суспільного і індивідуального життя обумовлена наявністю протиріч як на теоретичному, так і на практичному рівнях, а саме:

- між вимогами модернізації школи в цілях більш повного задоволення різноманітних духовних потреб учнів і недостатньою розробленістю сучасних педагогічних технологій естетичного виховання та естетичного розвитку особистості учня в практиці шкільного навчання;

- між об'єктивними вимогами, які диктуються сучасною соціокультурною та економічною ситуацією стосовно рівня естетичного розвитку особистості та реаліями шкільного життя, які значною мірою залежать від розробки на теоретичному рівні питань методології та методики організації позанавчальної діяльності з естетичного виховання учнів.

Мета даної статті полягає в аналізі та узагальненні актуальних

методологічних і методичних проблем організації позанавчальної діяльності з естетичного виховання учнів.

Ідеї щодо естетичного виховання особистості вперше отримали своє теоретичне оформлення в широкому міждисциплінарному контексті як невід'ємний компонент античних філософсько-естетичних вчень про сутність прекрасного, про втілення законів краси в природі, у суспільстві, у людині (Геракліт, Демокріт, Сократ, Платон, Арістотель). За часів античності склався естетичний ідеал "прекрасно-доброго", змістом якого виступала гармонія зовнішньої фізичної досконалості, внутрішнього духовного благородства і моральних достоїнств особистості. Таким чином, у культурі античності, у контексті розробки філософсько-естетичної теорії прекрасного був висунутий ідеал гармонійної особистості як мета естетичного виховання.

Методологічний та методичний вплив античного вчення про прекрасне простежується на всьому шляху розвитку європейської культури. У роботах з філософії, естетики, педагогіки XVIII – XIX століть склалося розуміння сутності естетичного виховання як виховання почуття прекрасного, пов'язаного в структурі особистості людини зі сферами інтелекту і моральності. Провідна роль в естетичному вихованні відводилась мистецтву як сфері втілення прекрасного (І. Кант, Г. Гегель, І. Герbart, Г. Сковорода, П. Юркевич).

Незважаючи на багатство естетичних ідей минулого, розуміння сутності естетичного виховання як виховання почуття прекрасного в наші дні недостатньо для виявлення закономірностей духовного розвитку особистості. У цьому зв'язку необхідно звернути увагу на наступні методологічні та методичні положення. Естетика XX – XXI століть вивчає історичну різноманітність форм прекрасного та узагальнює дані наукового пошуку в понятті естетичного (В. Бичков). Поняття естетичного є складним за змістом та багатовимірним. По-перше, за допомогою даного поняття позначаються вищі духовні цінності, які накопичені людством у процесі культурного розвитку. По-друге, поняття естетичного позначає суб'єктивний досвід ("естетичний досвід") який зводиться до системи специфічних, неутилітарних відносин суб'єкта й об'єкта, у результаті чого суб'єкт досягає стану катарсису (естетичне задоволення, духовна радість). По-третє, поняття естетичного вказує на існуючі в культурі різних народів різноманітні практики вираження естетичного досвіду, пов'язані в першу чергу зі сферою мистецтва [2, с. 156].

Найбільш концентрованою формою вираження естетичного ставлення людини до навколишньої дійсності є мистецтво. Естетичне ставлення передбачає переживання прекрасного як специфічне світо – переживання, внаслідок якого виникає особливий емоційний стан повного злиття людини і світу. "Цей вплив, – пише І. Бех, – є обопільним: світ впливає на людину, благотворно змінюючи її, а людина – на світ за законами Краси і Добра" [3, с. 28]. Здійснений аналіз дозволяє нам

уточнити сутність естетичного виховання з точки зору закономірностей духовного розвитку особистості. Під естетичним вихованням ми розуміємо процес цілісного формування духовності особистості, націлений на виховання в людині гуманістичних якостей, зокрема:

– широти естетичних потреб, що виражаються в потребах і здібностях сприйняття і розуміння прекрасного, створення прекрасного в житті і в мистецтві на основі творчого розвитку і саморозвитку;

– багатства естетичного досвіду, детермінованого духовно-практичним освоєнням досвіду соціальних відносин через його (досвіду) емоційне переживання і естетичну оцінку;

– універсальності естетичного ставлення, що передбачає естетичну активність не тільки в художній діяльності, але і в практичному житті, у відношенні людини до природи, до інших людей і до самого себе, до звичаїв, традицій, до форм поведінки, до світу речей, до мистецтва.

Таким чином, естетичне виховання з погляду закономірностей духовного розвитку особистості відзначено якостями змістовності, цілісності, універсальності і здійснюється в усіх сферах людської діяльності: у праці, у побуті, у спорті, у навчанні, у мистецтві, у сфері міжособистісних відносин, у сфері спілкування.

В якості основних завдань естетичного виховання учнів дослідники, як правило, висувають наступне: завдання формування естетичних понять, поглядів, переконань, умінь розуміти прекрасне, естетично оцінювати факти, явища і процеси навколишньої дійсності; завдання виховання естетичних почуттів, розвитку вмінь отримувати естетичне задоволення від сприйняття прекрасного в житті і в мистецтві; завдання формування потреб у творчості, оволодіння знаннями і практичними вміннями в певному виді мистецтва [4, с. 424]. Значним ресурсом, спрямованим на створення педагогічних умов трансформації зовні обумовленого процесу естетичного виховання у внутрішньо детермінований володіє сфера позанавчальної діяльності. Згідно з нормативними документами, даний вид роботи по естетичному вихованню передбачає організацію колективних та групових форм діяльності учнів поза класом (або поза школою), але під керівництвом (або за участю) вчителя: заняття в гуртках художньо-естетичного профілю, у шкільних об'єднаннях за інтересами, художньо-творчих колективах, клубах, організацію екскурсій до музеїв, фольклорних експедицій, відвідування театральних вистав, виставок, художніх майстерень та ін. [1, с. 5].

Естетичне виховання учнів у контексті позанавчальної діяльності передбачає істотні зміни в традиційній практиці даного виду виховної діяльності на методологічному та методичному рівнях. Визнано, що для всебічного духовного розвитку особистості учня недостатньо створення педагогічних умов засвоєння системи естетичних знань і умінь, включення школярів у художню діяльність. Сьогодні особливої

актуальності набуває завдання виховання ціннісного ставлення до мистецтва через організацію педагогічного спілкування педагога і учнів в комунікативному «полі» мистецтва. У Концепції та Програмі художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах (Л. Масол, (науковий керівник, автор концепції), Н. Ганнусенко, О. Комаровська, С. Ничкало та ін.) підкреслюється, що педагогічне спілкування педагога і учнів в комунікативному полі мистецтва виступає активним формуючим компонентом особистісного розвитку. Для організації спілкування школярів у "полі" мистецтва пропонується використання широкого спектру варіативності видів і змісту діяльності, що "забезпечує співіснування і взаємодію особистості та середовища" [1, с. 20].

У ході нашого дослідження ми здійснили аналіз актуальних питань методології та методики естетичного виховання учнів у контексті позанавчальної діяльності. Реалізація мети дослідження потребувала від нас історико-логічної реконструкції поглядів на проблему естетичного як ключову для проблем методології та методики естетичного виховання. Ми наголосили на складності та багатовимірності феномена естетичного, що опосередковує змістовність, цілісність і універсальність процесів естетичного виховання в сучасному суспільстві. Ми уточнили сутність процесу естетичного виховання з точки зору закономірностей духовного розвитку особистості і підкреслили, що сфера позанавчальної діяльності учнів представляє собою значний, повністю не використовуваний ресурс створення педагогічних умов трансформації зовні обумовленого педагогічного процесу естетичного виховання у внутрішній, особистісно детермінований досвід. Ми показали, що сфера позанавчальної діяльності є оптимальним педагогічно організованим середовищем, що сприяє реалізації важливих завдань естетичного виховання, зокрема: формування емоційно-ціннісного ставлення школярів до мистецтва шляхом здійснення педагогічного спілкування в комунікативному полі мистецтва; організації комплексної взаємодії видів мистецтв у процесі естетичного виховання як складової цілісного педагогічного впливу на естетичний досвід особистості учня.

Здійснений нами аналіз актуальних питань методології та методики естетичного виховання учнів повністю не вичерпує всієї складності феномена естетичного виховання. Тому досліджувана проблема представляється нам перспективною з точки зору подальшого вивчення різних аспектів естетичного виховання учнівської молоді, уточнення його цілей і завдань в умовах глобалізації, уточнення шляхів досягнення естетичного ідеалу цілісної, гармонійно розвиненої особистості.

Література

1. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексна програма художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних

зкладах // Директор школи. – 2005. - № 4 (340). – С. 3 – 30. 2. **Бычков В. В.** Эстетика : Учебник / В. В. Бычков. – М. : Гардарики, 2002. – 556 с. 3. **Бех І. Д.** Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : “Академвидав”, 2012. – 256 с. – (Серія “Альма-матер”). 4. **Степанов О. М., Фіцула М. М.** Основи психології і педагогіки / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2003. – 569 с.

Шелупахіна Т. В. Естетичне виховання учнів у контексті позанавчальної діяльності: проблеми методології та методики.

Стаття присвячується актуальним питанням методології та методики організації естетичного виховання учнів у контексті позанавчальної діяльності. Здійснений теоретичний аналіз дозволив вказати на проблему естетичного як ключову для конкретизації методологічних і методичних проблем естетичного виховання учнів у контексті позанавчальної діяльності. Уточнена сутність процесу естетичного виховання з точки зору закономірностей духовного розвитку особистості. Показано, що розмаїття феноменів естетичного опосередковує універсальність процесів естетичного виховання в сучасному суспільстві. Сфера позанавчальної діяльності є оптимальним педагогічно організованим середовищем, що сприяє комплексній реалізації завдань естетичного виховання учнів на основі формування ціннісно-емоційного ставлення школярів до мистецтва; організації педагогічного спілкування; організації взаємодії мистецтв; здійснення цілісного педагогічного впливу на естетичний досвід особистості школяра.

Ключові слова: естетичне виховання, мистецтво, позанавчальна діяльність.

Шелупахіна Т. В. Эстетическое воспитание учащихся в контексте внеучебной деятельности: проблемы методологии и методики.

Статья посвящена актуальным вопросам методологии и методики организации эстетического воспитания учащихся в контексте внеучебной деятельности. Осуществлённый в статье теоретический анализ позволил указать на проблему эстетического как ключевую для конкретизации методологических и методических проблем эстетического воспитания учащихся в контексте внеучебной деятельности. Показано, что разнообразие и многомерность феноменов эстетического опосредуют целостность и универсальность процессов эстетического воспитания в современном обществе. Сфера внеучебной деятельности является оптимальной педагогически организованной средой, способствующей комплексной реализации задач эстетического воспитания учащихся на основе формирования эмоционально-ценностного отношения школьников к искусству; педагогического общения; организации

взаимодействия видов искусств; осуществления целостного педагогического влияния на эстетический опыт личности учащегося.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, искусство, внеучебная деятельность.

Shelupakhina T. V. Aesthetic education of students in the context of extracurricular activities: problems of methodology and techniques.

The article is devoted to topical issues of methodology and methods of organization of aesthetic education of students in the context of extracurricular activities. Analysis of the philosophical ideas of aesthetic education has allowed clarifying the essence of aesthetic education from the perspective of the laws of the spiritual development of the individual; to point out the problem of the aesthetic as the key to concretize and methodological problems of aesthetic education. The diversity and multi-dimensional phenomena mediate aesthetic integrity and universality of the process of aesthetic education in modern society. Aesthetic education is carried out in all spheres of human activity: at work, at home, in sports, in teaching, in art, in the sphere of communication. The main tasks of aesthetic education of students are: the formation of aesthetic concepts, attitudes, beliefs, skills to understand beauty, skills, aesthetic evaluation of facts, events and processes of the surrounding reality; aesthetic education of the senses, the development of skills to get aesthetic pleasure from the perception of the beautiful in life and art; formation needs creativity, mastery of knowledge and practical skills in a particular art form. Scope of extracurricular activities is organized pedagogically optimal environment conducive to a comprehensive implementation of the tasks of aesthetic education on the basis of formation of emotionally-valuable relation of students to art; pedagogical communication; the organization of interaction of arts; implementation of a holistic pedagogical influence on the aesthetic experience of the individual student.

Keywords: aesthetic education, arts, extracurricular activities.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2016 р.

Прийнято до друку 30.05.2016 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Сташевська І. О.

УДК [786.8:78.071.2] (043.3)

І. А. Ященко

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АПЛІКАТУРНО-ПОЗИЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ БАЯНІСТА

Однією з найважливіших проблем у теорії музично-інструментального виконавства є комплексне вивчення анатомо-фізіологічних умов функціонування людського організму, його